

Fațetele timpului în *Clipa cea repede* de Sorin Titel

Camelia Teodora GHIDEU*

Key-words: *dream, memory, tragic, reality, past*

Unul dintre romanele lui Sorin Titel în care memoria salvează viața prin valorificarea unor clipe prozaice, dramatice, comice, tragice din trecut este *Clipa cea repede*. Ceea ce dă pulsație romanelor sale sunt tocmai acele frânturi din realitate care definesc viața ființei umane compusă nu numai din marile evenimente ale unor personaje complexe, cum sunt cele din capodoperele literaturii române, ci și din micile întâmplări ale mai multor personaje, niciunul îndelung creionat. Lumea titeliană este unică și prin modul în care memoria unor personaje creează scene care, odată narate, personajele din ele par să trăiască în prezent, chiar în momentul relatării. Aceste „realități” redade de memorie completează existența și sunt semnificative pentru pătrunderea în substratul febril al „aventurii firescului”.

În *Clipa cea repede* viața este prezentată prin amintirile, experiențele personajelor care retrăiesc anumite momente pentru a sublinia efectul devastator sau purificator al timpului. Întoarcerea în trecut pentru a se salva de amprenta prezentului reprezintă un aspect al timpului care dezvăluie latura sacră. Nu este vorba doar de amintiri care însuflețesc existența și îi dau un sens, ci de un aspect care merită luat în considerare prin efectul pe care îl are atât asupra personajelor, cât și asupra cititorului, cel ludic, care ilustrează tragi-comicul timpului. Clipele prin care se aventurează eroii se succed repede, nu pot fi oprite, iar rememorarea este iluzorie, ceea ce dezvăluie fațeta tragică a timpului: oricât de mult sunt rememorate întâmplările din trecut, se ajunge la același rezultat: timpul are propriile legi, care nu pot fi desființate, și nimeni nu-l poate opri.

Clipa cea repede, roman compus din opt capitole – *Prolog, II, Ana, Grădina, Desideriu, Casa, Gheran, Domnul director* –, evidențiază, încă din titlu, dictonul latin *fugit ireparabiles tempus*; este scoasă în evidență acea clipă esențială care se consumă repede și este imposibil de recuperat, totul îndreptându-se spre moarte, ceea ce produce lamentația unor personaje:

— Cum să nu plâng, i-am spus și mi-am șters lacrimile cu dosul palmei, când tot ce-i mândru pe lumea asta pierde de parcă nici n-ar fi fost. Azi îi și mâine nu-i, cum să nu fiu întristată? (Titel 1998: 71).

Autorul folosește tehnica narațiunii în ramă, foarte bine integrată, fiind cea mai folosită în roman pentru a arăta substraturile înconștiente și subconștiente ale

* Școala Gimnazială „Ovidiu Drimba”, Lugașu de Jos, România.

personajelor: frustrările, ratările, gândurile etc. Visul și realitatea interferează. Ana visează nunta mamei sale care nu poate fi interpretată ca o superstiție. Sunt clipe care pot fi trăite sau visate de oricine. Aici nu visul este miza, ci poveștile personajelor care au ca scop redarea unor semnificații. Memoria celor două, a Anei și a Nunșcăi, le salvează de tutela timpului necruțător: reînviind trecutul și trăindu-l prin povestire încă o dată, timpul îngheață – în acest fapt constă rememorarea trecutului, care primește o funcție sacră.

Visul, la fel ca memoria/amintirea, este o lume proprie care merită expusă. Nunta din visul Anei poate fi o întoarcere la origini: la nunta părinților săi, Ana își întâlnește mama. Este o întâlnire a dublului. Nu întâmplător, fiica seamănă perfect cu mama sa, după cum remarcă Maria lui Goroneț, ceea ce accentuează legătura indestructibilă a Anei cu mama ei:

— Tu, draga mea, îi spuse Maria lui Goroneț domnișoarei Ana într-o vară, ești leit maică-ta, așa o asemănare mai rar! Și la mers și la vorbă, una cu alta! Deschizi gura și o aud pe ea vorbind. Parcă am sta de vorbă amândouă, așa cum am stat în tinerețea noastră, când eram veselă și nepăsătoare (Titel 1998: 9).

Domnișoara Ana povestește despre salba de aur din fotografie, care devine o fereastră spre trecut, amintindu-i totodată și de lada de zestre: cum mama îi arată obiectele din tinerețe pe care le-a pus într-o ladă. Le expune toate vederii Anei, tot felul de „spăcelele și laibărele”. Deschiderea lăzii este asemenea deschiderii cutiei Pandorei, o fulgerare a memoriei; aici este toată tinerețea sa: cusătura mărunță care trebuia terminată de Paști, care are și ea povestea ei, tot felul de țesături colorate etc. Mama este cuprinsă de nostalgie în momentul în care privește toate lucrurile din ladă. Tristețea o invadează din cauza clipei care a trecut și nu se mai întoarce niciodată. Când soțul ei o roagă să-și mai pună la gât salba de aur, mama Anei nu se mai simte demnă de ea odată cu apropierea bătrâneții. Clipa cea repede a tinereții s-a dus. Galbenilor le-au trecut vremea.

Povestea salbei de aur nu este lipsită de episoade comice, cum ar fi momentul în care tatăl încearcă să îndoiaie galbenii cu dinții. Această salbă de aur resuscită și mintea interlocutorului, a Nunșcăi, care începe să povestească cum galbenii atrag răul. Fantasticul ia locul faptelor verosimile și prin cele narate își face prezența și realismul magic. Nunșca narează o întâmplare bizară care a avut loc la o nuntă. Apare în povestea ei un personaj straniu, un om pe care nu l-a cunoscut nimeni, care stătea la un colț de ușă, unde era slabă lumina, nu era sociabil, stătea încrunțat și nu vorbea cu nimeni, nu mânca, nu bea:

Și omul acela nu era nici tânăr, nici bătrân, nici frumos, nici urât, nu era nicicum! Îl vedeam acuma și în minuta următoare îl și uitai, nu-l mai țineai minte, atât era de spălăcit și de șters la înfățișare. A doua zi, nici nu ți-ai mai fi amintit c-a fost el la nuntă (*Ibidem*: 16).

Sunt semne că acest personaj este unul ieșit din comun: începe din senin să joace „de duduiau podelele sub picioarele lui”, era încălțat cu cizme negre și când bătea din călcâie „ieșeau scânteii din ele”. După plecarea mirelui, care era amețit de băutură, a luat nevasta la joc. În timp ce jucau, încearcă s-o convingă pe mireasă că a făcut armata cu soțul său, dar ea nu l-a crezut:

— Te pui tu cu mine, a zis străinul și l-a cuprins un fel de veselie. Așa crezi. Așa-i femeia, proastă, zice, și nici în cap nu are mai multă minte decât o găină. Trage-te la lumină, zice, și te uită în oglindă, ori cu ce te-i uita, muiere proastă ce ești [...]

Se trage la lumină, după cum i-a spus el, ia un ciob de oglindă, ori ce-o fi găsit în graba ei și se uită. Și mai mare i-a fost mirarea de ce-a văzut galbenii de la grumaz care, din strălucitori ce au fost, s-au făcut negri și cu rugină pe ei, cocliți și înverziți! (Titel 1998: 16).

Toate aceste întâmplări sunt spuse nu numai pentru a impresiona interlocutorul sau a da un farmec prezentului, ci și pentru a învăța din experiența altora și a-și forma o anumită imagine asupra vieții.

În *Prolog*, Ana și Nunșca, cele două naratoare, povestesc cu entuziasm povești din viața lor sau auzite de la alții. Întâmplările narate transcend și de data aceasta realul, sfârșind uneori în fantastic; astfel se formează o nouă lume, în care faptele verosimile se perindă pe lângă cele ieșite din comun. Sunt povești din care trag învățăminte personajele feminine care le expun. Scena se eliberează de cele două naratoare, după care urmează alți povestitori – bătrânii. Sunt povești cu tineri virili, în care „sângele fierbe” în căutare de noi trăiri, experiențe. Viața se cere a fi experimentată prin întâmplările comice, tragice, copilărești la care naratorii-personaj participă în mod firesc.

Primul bătrân își amintește de mersul cu dubele și ce i s-a întâmplat vărului său. Inițierea din basme își face ecou aici: vărul său nu dorește să treacă podul, ci vrea să meargă pe gheață și ajunge în apă. Poate fi vorba de o primă renaștere prin căderea în apă. Fiind nevoiți să se adăpostească la niște moșnegi, aici vărului îi iau foc cioarecii și va trebui să plece de-a lungul satului cu o gaură în spate. Probele pe care le-a trecut – apă, foc, renunțarea la copilărie și inițierea în lumea bărbaților prin popasul la prostituata satului – nu sunt doar etapele unui scenariu inițiativ, ci redau și clipe de neuitat ale tinereții. Amintirea, adică memoria, este cea care le dă sensul simbolic.

Al doilea bătrân ne prezintă povestea unui văr în căutarea bărbăției care trebuie să aparțină unei confrerii de tip războinic. Probele sunt trecute fără dificultate, jocul și eroticul. Atât naratorul-personaj, cât și vărul ajung la maturizare. Celălalt bătrân povestește cea mai izbutită aventură în căutarea experienței din tinerețea sa având ca personaje pe vărul, Ionel și Irimia. Ei se aventurează în satul vecin ca să se întâlnească cu fetele chiar dacă afară era ger și vânt. Joacă cu cele trei fete, Mărișca, Smărăndica și Florica, vărul fiind cel mai priceput. După ce fetele au rămas fără casa care a ars, vărul vrea să le găsească adăpost și le iau cu ei. Pe drum, din cauza frigului, se opresc la biserica din Sântăești, unde beau vinul din altar. Într-un final ajung la casa de peste Icu, unde nu mai locuiește nimeni – bătrânii Cărăbaș au murit. Este un loc potrivit, deoarece este departe de sat și trebuie să treci o livadă de pruni pentru a ajunge la ea. Și aici, ca eroii din basme, pentru inițiere, trebuie să treacă mai multe probe: jocul, focul și efectul vinului și rachiului găsit în casă, inițiere care durează șapte zile. Vărul rămâne aici până va ajunge bărbat, conform planului inițiativ. Niciuna dintre aceste evenimente nu sunt povestite întâmplător: ele reprezintă o fațetă a timpului fără de care existența nu ar avea farmec.

Ana, învățătoarea, din capitolul cu același nume, este mai mult decât un personaj: o existență care se perindă liniștit, confortabil, pe lângă cele două lumi – reală și cea a visului; este o stare prin momentele pe care le trăiește. Semnele timpului sacru răbufnesc prin visul pe care îl confundă cu realitatea. În vis și în realitate, Ana caută izvorul după care tânjește, granițele dintre vis și realitate fiind anulate. Căutarea devine importantă pentru destinul învățătoarei, fiind o încercare de întoarcere la origini, de regăsire a timpului sacru: apa „înseamnă a te întoarce la origini, a-ți regăsi obârșia într-un imens rezervor de potențial, trăgând de acolo forțe noi” (Chevalier, Gheerbrant 1994: 107).

Pasărea pe care o aude cântând este dintr-o altă lume, pe care a negat-o, la fel ca invazia neobișnuită a fluturilor:

[...] i se părea adesea că acel cântec, atât de dorit, se afla undeva chiar înăuntru ei, ca într-o temniță; îl simțea zbatându-se dureros în piept, și ea se străduia să-l elibereze, să-l facă să iasă la lumină! [...] Mai grele chiar decât nopțile ei de nesomn! Simțea o greutate cum îi apasă umerii și pieptul, era bolnavă fără să priceapă ce se întâmplă cu ea. Suferea din pricina păsării necântătoare dinăuntru ei, din cauza zborului năuc al fluturilor și din o mie de alte pricini pe care nici ea nu le știa bine (Titel 1998: 69-70).

Oricât ar încerca să fugă de semnele unei lumi netrăite, Ana nu reușește. Lumea care se face auzită înăuntru ei își cere drepturile, ceea ce o determină pe învățătoare să nu mai deosebească realul de vis. Această lume paralelă, a visului, trebuie înțeleasă pentru a-și reconfigura traseul în viață.

Gheran este un alt personaj care își ratează viața – nu reușește în execuțiile sale: înghițirea sabiei cu foc. După ce este închis de câteva ori, este salvat provizoriu de Ana, învățătoarea, de care se îndrăgostește, dar povestea de dragoste dintre cei doi se termină tragic. Timpul s-a scurs și nu mai există nicio posibilitate de a se întoarce în trecut pentru a repara ceva.

Grădina domnului director, care în trecut era un rai pe pământ – dimensiune paradizică –, devine, din cauza timpului, „un paradis în destrămare” (dimensiune apocaliptică). Bătrânul dascăl se simte ca în paradis în această grădină pe care o îngrijește cu multă patimă. Odată cu senectutea domnului director grădina decade, la fel cum se întâmplă cu casa mătușii Valeria. Casa extravagantă a Valeriei, plină cu tot feluri de obiecte și cristale, un mic paradis al ei, devine un loc al dezolării. Timpul necruțat își lasă amprenta pe toate planurile existenței, de unde latura sa tragică.

Casa și hotelul „La împăratul Traian” prind contur în roman prin amintirile domnului director, prin micile întâmplări de aici, comice, tragice, și prin jocurile celor trei preoți: Balintoni joacă pentru a-și cumpăra o vacă, părintele Bujor vrea să piardă banii preotesei deoarece s-a căsătorit cu ea pentru zestre, iar popa Munteanu nu are vreun scop, ci joacă de dragul jocului, din plăcere, care vine, după cum spune el, de la Dumnezeu. Prin micile povestiri, o lume plină de viață reînvie: stăpânul casei, Goian, care dă porecle oamenilor; pădurenii cu pălării verzi care înalță casa, iar fundația este săpată de Ghiuri, care îndeplinește un anumit ritual, cel al somnului pe pământ, pentru a-i da putere de lucru, spălatul înainte de somn și ofrande de rachiu etc. Un alt personaj care atrage atenția este Desideriu, copilul care trebuie să se formeze. Este prezentată o perioadă din viața sa de elev: statul în internat,

obligația de a mânca tot din farfurie, tot felul de neplăceri copilărești și, în cele din urmă, inițierea erotică. Toate aceste amintiri înfrumusețează prezentul și îi dau un sens, însă reîntoarcerea în trecut este imposibilă.

Este interesant modul în care, prin întâmplările verosimile sau fantastice, trăirile, stările, visele, ratările personajelor, Sorin Titel creează o minimonografie a spațiului bănațean din care provine, în care accentul se mută de pe obiceiurile, tradițiile, existența de zi cu zi a oamenilor pe un aspect mai grav: cel al timpului care își dezvăluie fațetele. *Clipa cea repede* este un roman în care viața este trăită și re trăită de fiecare dată când trecutul este înviat. Lumea povestită devine un microcosmos din care personajele își trag puterea de a-și colora existența. Prin urmare, clepsidra timpului poate fi întoarsă, dar nu poate fi schimbată ordinea lucrurilor sau condiția celor care narează sau a celor despre care se povestește. Cele două fațete contradictorii ale timpului nu pot fi omise. Timpul poate vindeca, purifica, însufleți existența, dar și poate naște monștri. Totul devine posibil.

Bibliografie

- Chevalier, Gheerbrant, 1994: Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. I, București, Editura Artemis.
- Lasconi, 2000: Elisabeta Lasconi, *Oglinda aburită, oglinda lucioasă: Sorin Titel, universul creației*, Timișoara, Editura Amarcord.
- Titel, 1998: Sorin Titel, *Clipa cea repede*, București, Editura 100+Grammar.
- Vighi, 2000: Daniel Vighi, *Sorin Titel. Micromonografie critică*, Brașov, Editura Aula.

Aspects of Time in Sorin Titel's *Clipa cea repede*

Sorin Titel's novel *Clipa cea repede* tackles with different aspects of time, carrying the characters in all possible worlds. Some of the characters – like Ana, Nunșca, the old men, the school principal, etc. – endowed with the gift of reviving the past, a sort of magicians, present in almost all Titel's novels, succeed in travelling to the past and coming back to the present. They transgress the time in order to give a sense to their reality and to re-live their unique moments over and over again. All these prove to be in vain because time cannot be stopped and the characters are confronted with its painful perception. Both Ana's dreams and every memory that feels like an honest representation of life represent ways to come out of time, even if they are ephemeral. Once the limit of the time is reached, the tragic is present in the characters' lives.